

Visietekst

OVER VRIJE TIJD IN DE NETWERKGEMEENTE

COLOFON

PERIODE PUBLICATIE
oktober 2019

EEN PUBLICATIE VAN

Demos vzw

TEKST

Inge Van de Walle, met dank aan de collega's van het Demos-team voor alle input en feedback.

BRONNEN DEMOS

[Visienota diversiteit in het jeugdwerk](#) .

[Artikel "Moeilijk bereikbare doelgroepen bestaan niet"](#). Kris de Visscher.

[Blogreeks over sociaal-sportieve praktijken](#). Pieter Smets

[Ruimte Maken](#) (Visietekst). Mehdi Maréchal

[Macht herverdelen](#) (Brochure). Demos in samenwerking met Citylab

EINDREDACTIE

Jan De Ryck
Inge Van de Walle

LAYOUT

Françoise Albertyn

CONTACT EN MEER INFO

Demos
Sainctelettesquare 19
B - 1000 Brussel
T +32 (0)2 204 07 00
E info@demos.be
www.demos.be

 www.facebook.com/demosvzw

 twitter.com/demosvzw

Inhoudsopgave

LOKAAL BESTUREN IN DE NETWERKSAMENLEVING	4
WAAROM INVESTEREN IN NETWERKEN IN DE VRIJE TIJD?	6
Vrije tijd is een collectief goed	6
Vrije tijd is een grondrecht	7
Vrijtijdsbeleid in een participatiecontinuüm	8
Vrijtijdsbeleidsbeleid werkt inclusief én universeel	9
Vrijtijdsbeleid slaat de brug tussen identiteiten	11
HOE NETWERKEN IN DE VRIJE TIJD VERBREDEN EN VERDIEPEN?	12
Maak een netwerkanalyse	12
Geef ruimte aan hybride praktijken	13
Zet in op brugfiguren	14
Investeer in trage processen	16
Zoek en vind tijdelijke ruimte	17
Steek beleidsparticipatie in een nieuw kleedje	18
BESLUIT	19

Welke impact heeft de evolutie naar een netwerksamenleving en een netwerkgemeente op het vrijetijdsbeleid? Welke kansen biedt de netwerkaanpak voor het lokale vrijetijdsbeleid? Met deze tekst willen we je vanuit Demos overtuigen om het vrijetijdsbeleid samen in netwerken te organiseren. Om impact te hebben op actuele maatschappelijke uitdagingen, en vooral om de tweedeling tussen groepen met betere en slechtere kansen te verkleinen. Deze tekst schrijven we niet neutraal, maar expliciet en in alle openheid vanuit onze missie en visie. We zijn daarbij kritisch, maar evengoed hopen we lokale besturen goesting te geven. Want we geloven in de sterkte van de lokale praktijken in cultuur, jeugdwerk en sport, en in de dynamiek van lokale netwerking voor een betrokken en sociaal vrijetijdsbeleid. Een vrijetijdsbeleid dat het recht op vrije tijd voor iedereen realiseert.

LOKAAL BESTUREN IN DE NETWERKSAMENLEVING

In de netwerksamenleving krijgen netwerken van vlees en bloed een grondige make-over. De werkelijke en de virtuele werelden lopen door elkaar heen en versterken elkaar door het gebruik van sociale media. We zijn actief in diverse netwerken, terwijl we ons op verschillende plaatsen bevinden en vaak ook tot andere organisaties behoren. Waren netwerken vroeger eerder vast en herkenbaar, dan zijn ze vandaag vooral tijdelijk en veranderlijk.

Elke stad of gemeente is een knooppunt van netwerken die elkaar overlappen, elkaar uitsluiten en voortdurend veranderen.

De netwerksamenleving walst ook door de gemeentehuizen. Elke stad of gemeente is een knooppunt van netwerken die elkaar overlappen, elkaar uitsluiten en voortdurend veranderen. In de netwerksamenleving ligt de kracht en de samenhang van netwerken in de eerste plaats in horizontale samenwerking tussen de knooppunten. Filip De Rynck, hoogleraar bestuurskunde aan de UGent, heeft het over de [gemeente 3.0](#): “Gemeenten kunnen steeds minder alleen en evolueren steeds meer naar de gemeente-in-netwerking.”

Globalisering dwingt lokale besturen tot dit complexe samenspel met verschillende bestuursniveaus. Veel beleidsthema's zijn verknoopte problemen: niemand weet juist hoe de vork aan de steel zit, er zijn veel stakeholders met onvolledige of tegenstrijdige kennis, veel meningen over de probleemanalyse en evenveel opinies over de oplossingen. Deze 'wicked problems' zijn zo'n taaie beestjes dat ze een multidisciplinaire, transversale aanpak vereisen, ook op lokaal vlak. Denken we maar aan het onthaal van vluchtelingen in een stad of gemeente, of aan het lokale armoedebeleid.

Steden en gemeenten zoeken daarom naar andere denkkaders dan de klassieke benadering vanuit sectoren of beleidsdomeinen. Een voorbeeld daarvan is Agenda 2030 met zijn duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDGs), waarbij economische, sociale en ecologische aspecten aan elkaar gekoppeld zijn.

De beweging naar een netwerkgemeente vraagt lokale overheden om een andere werkingscultuur te ontwikkelen. We bewegen van een allesbepalende overheid (government) naar beleid in coalities en netwerken (governance). In de netwerkgemeente verwachten burgers, organisaties uit het middenveld en bedrijven een lokale overheid die meer gaat faciliteren en improviseren in plaats van te sturen, en die samenwerkt in plaats van soloslim te spelen.

Niet alle gemeentelijke materies lenen zich tot een netwerkaanpak. Tachtig procent van wat gemeenten dagelijks doen is dienstverlening: producten en diensten leveren aan burgers, organisaties en bedrijven. Tegelijkertijd liggen er net veel kansen in de nieuwe rollen voor lokale overheden, naast de klassieke rollen in het lokale veiligheidsbeleid, stedenbouw, welzijn, economie...

“Daarnaast speelt het lokaal bestuur ook de rol van organisator, bedenker, bemiddelaar, coördinator en initiator van activiteiten in de plaatselijke samenleving. Hier liggen kansen voor de gemeente om haar rol in de samenleving te veranderen en te herdefiniëren. De kerntaak moet veel meer gericht worden op het sturen en regisseren van trends in de samenleving – de goede bevorderen, de slechte tegengaan. Daarbij maakt de overheid die boven de samenleving staat plaats voor een overheid die te midden van vele lokale en regionale actoren haar actieve rol speelt.”

Een samenleving van netwerken impliceert mensen die erbij horen, maar ook mensen die aan de zijlijn blijven staan.

‘Netwerken’ bieden een aantrekkelijk en dynamisch perspectief. Maar we mogen niet naïef zijn. Een samenleving van netwerken impliceert mensen die erbij horen, maar ook mensen die aan de zijlijn blijven staan. Een te grote groep mensen heeft geen toegang tot netwerken die nodig zijn om een goed huis, een goede school, een stabiele baan of een zinvolle vrijetijdsbesteding te hebben. Ook die sociale dualisering is – helaas – nog altijd aan de orde, en wordt in sommige gevallen versterkt door de netwerksamenleving.

“In sociale zin zien we dat mensen innig verweven raken met netwerken die er voor hen toe doen – en ongemerkt hun minder sociaal aantrekkelijke burens uit het zicht kunnen verliezen op een vergelijkbare manier als de gedoofde contacten van uw LinkedIn-netwerk. En dat zorgt voor een structurele verschuiving: de dorpsgek was onafwendbaar onderdeel van het dorp, maar heeft voor uw netwerken weinig meerwaarde, vermoedelijk voor geen enkel. De dorpsgek en andere sociaal minder aantrekkelijke types blijven ongemerkt achter. Ze worden niet uitgesloten, maar achtergelaten”.

Veel beleidsnetwerken bevestigen en versterken die dualisering. Ambtenaren en beleidsmakers zitten vaak zonder dat ze het willen of beseffen in netwerken van gelijkgestemden. Ongewild werken lokale besturen ongelijkheid in de hand, omdat wie niet in dat netwerk zit minder weegt op en profiteert van het beleid. Ook het lokale vrijetijdsbeleid is niet ‘neutraal’ of ‘universeel’, maar vertrekt van een (wit) middenklasse referentiekader. Daarom pleiten we vanuit Demos voor een vrijetijdsbeleid dat vorm krijgt in bestaande en nieuwe netwerken, in al dan niet formele verbanden, met expertise van zowel burgers en organisaties als ambtenaren en politici, uit een brede waaier aan stemmen en perspectieven. Dit is geen pleidooi voor verregaande vermaatschappelijking: de nieuwe werkingscultuur van een netwerkgemeente is er in de eerste plaats op gericht om van onderuit de [lokale democratie](#) aan te vullen en impact te hebben op beleidskeuzes.

WAAROM INVESTEREN IN NETWERKEN IN DE VRIJE TIJD?

Vrije tijd is een collectief goed

Marktprincipes dringen diep door in het sociaal weefsel van een stad of gemeente, ook in het vrijetijdsbeleid. Enerzijds groeit het aanbod van de vrijetijdsmarkt, anderzijds is ook het gesubsidieerde aanbod in de vrije tijd steeds meer in een marktaanbod gevat. Er is zeker goodwill in het vrijetijdsveld om aan drempels te werken. Maar de marktfocus versmalt de blik al te vaak tot ingrepen in de etalage van diensten en organisaties. Acties om drempels te verlagen beperken zich tot de betaalbaarheid van het aanbod. Toegankelijkheid verhogen is dan vooral een kwestie van marketing en communicatie, de juiste tools en technieken. Cru gesteld: wie nu nog niet participeert aan het ruime aanbod dat er is, zet zichzelf buitenspel.

Door vrije tijd vooral als een markt van vraag en aanbod te zien, houden we te weinig rekening met mogelijke uitsluitende netwerken. Wat betekent het als groepen van burgers zich niet of onvoldoende in het bestaande aanbod herkennen?

Er is een democratisch probleem als vrije tijd als collectief goed slechts bruikbaar is voor een beperkt deel van de bevolking.

Moeilijk bereikbare doelgroepen bestaan niet. Althans, daar gaan we bij Demos van uit. Als groepen van burgers niet participeren en zich onvoldoende in het bestaande aanbod aan jeugdwerk, cultuur en sport herkennen, dan slaan we de bal mis. Er is een democratisch probleem als vrije tijd als collectief goed slechts bruikbaar is voor een beperkt deel van de bevolking.

Tegenover dit consumentenperspectief plaatsen we vanuit Demos een fundamenteel andere benadering: een burgerschaps-perspectief. In deze visie maakt het aanbod deel uit van een collectief goed, of de commons. Dat houdt ook in dat alle burgers mede-eigenaar zijn van dit collectief goed. Met commons bedoelen we de middelen, de infrastructuur, de instellingen, de communicatiesystemen, de netwerken die de burgers met elkaar delen. In die zin is vrije tijd ook een onderdeel van de commons, een geheel van netwerken dat mensen meer of minder mogelijkheden biedt. Wat zinvol of nodig is in het vrijetijdsbeleid kan dan vanuit meer en meer diverse perspectieven worden ingevuld dan vanuit het bestaande aanbod in jeugdwerk, cultuur en sport.

“Publieke goederen, en daar is alle onderzoek zeer duidelijk over, zijn het beste sociale beleid. Maar die goederen kunnen ook door commons beheerd worden, die op hun beurt ondersteund worden door de overheid.”

Vrije tijd is een grondrecht

Artikel 23 van de Belgische grondwet bevestigt dat iedereen het recht heeft een menswaardig leven te leiden. Het artikel somt een aantal economische, sociale en culturele rechten op, en bepaalt dat ze gewaarborgd zijn door de wet. Participatie aan vrije tijd (in een ruime invulling van het recht op cultuur) is in die zin ook een grondrecht.

Het kader van de sociale grondrechten veronderstelt een actieve tussenkomst van de overheid om grondrechten te faciliteren. Zo stimuleert het decreet Lokaal Sociaal Beleid (2018) lokale overheden om ervoor te zorgen dat iedereen gelijke toegang krijgt tot het recht op een menswaardig leven. Participatie aan jeugdwerk, cultuur en sport maakt zo integraal deel uit van het streven naar menswaardig leven. Met als uiteindelijke doel sociale rechtvaardigheid of gelijke kansen te realiseren op het vlak van vrije tijd. De sociale grondrechten zijn hierbij het kompas.

De lokale overheid kan op basis van de grondrechten appel doen aan alle vrijetijdsaanbieders om uit hun comfortzone te komen.

De lokale overheid kan op basis van de grondrechten appel doen aan alle vrijetijdsaanbieders om uit hun comfortzone te komen. Enkel vanuit zo'n ruim netwerk kan het recht op vrijetijdsparticipatie voor iedereen gerealiseerd worden. Een solidaire kostendeling binnen de UiTPAS of een ander kortingsstelsel kan zowel gesubsidieerde vrijetijdsaanbieders als marktaanbieders stimuleren om samen de kostprijs voor mensen in armoede te verlagen.

Via samenwerkingen en netwerking met for-profits en non-profits heeft een lokale overheid ook vat op een deel van de markt voor vrije tijd. In de praktijk zien we in steden en gemeenten complexe samenwerkingsverbanden, ook in de vrije tijd. Zo zit een belangrijk onderdeel van het lokale sportbeleid vervat in publiek-private samenwerking rond zwembaden en sportcentra. Het voordeel is dat de lokale overheid niet onmiddellijk zelf moet instaan voor alle kosten. De keerzijde is dat de gemeente ook bevoegdheden afstaat, en daarmee een deel van de controle verliest over hoe toegankelijk zij dit aanbod kan en wil maken. Maar ook in deze complexere samenwerking kunnen lokale besturen samen met non-profits en for-profits grondrechten realiseren:

“Pleidooien om claims inzake grondrechten richting overheid te maken zijn allerminst zinloos, alleen al omdat stedelijk beleid geen moloch is: én marktwerking én initiatieven voor het realiseren van grondrechten lopen doorheen stadsdiensten, investeringsprojecten en contracten of convenanten.”

Vrijetijdsbeleid in een participatiecontinuüm

Het begrip burgerschap dekt vele ladingen. Zo kan participatie een voorwaarde zijn voor burgerschap. Volgens onderzoekster Evelien Tonkens legt de Nederlandse overheid alvast het verkeerde accent:

“De participatiesamenleving is een prachtig ideaal, mits we het niet tegenover de verzorgingsstaat plaatsen, maar in het verlengde ervan, als verbeterde versie van de verzorgingsstaat.”

In een normatieve invulling van het burgerschapsidee ontstaat een differentiatie tussen betere en mindere burgers, tussen 'actieve burgers' en residuele burgers. We definiëren dan steeds strikter wat normaal is, waardoor meer mensen uit de boot vallen. Tegenover die normatieve invulling

Relationeel burgerschap is geen status, maar wel een voortdurend leerproces, zowel individueel als collectief in netwerkverbanden, in omgaan met de diverse manieren waarop mensen participeren in de samenleving.

plaatsen we [relationeel burgerschap](#). Dat houdt de erkenning in van de verschillende manieren waarop mensen aanwezig en actief zijn in de samenleving. Relationeel burgerschap is geen status, maar wel een voortdurend leerproces, zowel individueel als collectief in netwerkverbanden, in omgaan met de diverse manieren waarop mensen participeren in de samenleving.

Hoe kan je als lokaal bestuur inzetten op doorgedreven, fundamenteelere participatie van burgers en organisaties binnen het vrijetijdsbeleid, ook van kwetsbare groepen?

Bij Demos gaan we uit van een participatiecontinuüm: participatie aan jeugdwerk, cultuur en sport kun je zien als een continuüm, gaande van oppervlakkige tot meer diepgaande participatieprocessen.

De sterkte van een lokaal bestuur is dat ze vanuit een helikoptervisie een breed palet aan participatiemogelijkheden in jeugdwerk, cultuur en sport kan realiseren. De gemeente stimuleert en faciliteert via beleidsmaatregelen initiatiefnemers uit jeugdwerk, cultuur en sport tot complementaire samenwerking. Organisaties bepalen vanuit hun missie, visie en draagkracht zelf welke rol zij opnemen in het participatiecontinuüm. Zo zijn er [lokale netwerken vrijetijdsparticipatie](#) van mensen in armoede waarbij de cultuurdienst, de sportdienst, de jeugddienst, het OCMW, armoedeverenigingen en vrijetijdsorganisaties samenwerken aan een sterk en bruikbaar aanbod in de vrije tijd. Op die manier kan je de inspanningen waarderen van organisaties om een meer divers publiek te bereiken maar er ook een gedeelde verantwoordelijkheid van te maken.

Vrijetijdsbeleidsbeleid werkt inclusief én universeel

Vlaamse steden evolueren naar majority-minority cities waarin de meerderheid van de bevolking, zoals nu al in Brussel, bestaat uit een waaier van heel uiteenlopende minderheden. Door [de feitelijkheid van superdiversiteit](#) bestaat 'normaal' niet meer, aldus Jan Blommaert, hoogleraar taal, cultuur en globalisering aan de Universiteit Tilburg:

“De idee dat ieder mens ‘normaal gezien’ lid is van één cultuur, één taal spreekt en tot één sociopolitieke gemeenschap behoort, is eveneens uiterst problematisch. Vermenging, meervoudig lidmaatschap en frequente ‘migratie’ naar andere groepen is de regel.”

Lokaal vrijetijdsbeleid kan er dus niet zomaar van uitgaan dat een strikte doelgroepenbenadering hout snijdt. Bovendien belanden we snel in een stereotyperende aanpak bij het benoemen van doelgroepen, die los staat van de eigen identiteitsbeleving en realiteit van mensen. Vaak vallen ook mensen uit de boot die n t niet binnen de doelgroep vallen of niet in de juiste buurt wonen.

In het streven naar het realiseren van sociale grondrechten zetten lokale besturen in op een inclusief beleid. Met de uitbouw van algemeen beschikbare, toegankelijke en kwaliteitsvolle basisvoorzieningen. Voor het vrijetijdsbeleid betekent dit dat iedereen, ongeacht gender, sociale of etnische achtergrond of beperking, kan deelnemen en deelhebben aan jeugdwerk, cultuur en sport. Joachim Ben Yakoub en professor Sami Zemni (van de vakgroep Conflict- en Ontwikkelingsstudies – UGent) koppelen hier meteen het begrip sociale uitsluiting aan:

Om een inclusief beleid te rijmen met het streven naar sociale rechtvaardigheid blijft het nodig om extra inspanningen te doen voor burgers die omwille van hun achtergrond meer drempels ervaren om te kunnen participeren.

“De begrippen ‘sociale inclusie’ en ‘uitsluiting’ zijn nauw met elkaar verbonden. Het is moeilijk om sociale inclusie te bespreken zonder het ook over sociale uitsluiting te hebben.”

Om een inclusief beleid te rijmen met het streven naar sociale rechtvaardigheid blijft het nodig om extra inspanningen te doen voor burgers die omwille van hun achtergrond meer drempels ervaren om te kunnen participeren. Naast een inclusieve dienstverlening is het nodig om ook in het vrijetijdsbeleid selectief of proportioneel meer te doen voor mensen met meer noden. Het nieuwe principe van ‘proportioneel universalisme’ is in de praktijk van de lokale besturen nog work in progress. Wim Van

Lancker, onderzoeker bij het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, ziet vier werkpunten om proportioneel universalisme lokaal in de praktijk te brengen.

“Ten eerste moet de hulp fysiek aanwezig zijn op plaatsen waar de noden het hoogst zijn. Werk ook proactief, en wacht niet tot gezinnen zelf op zoek gaan naar hulp. Ten derde moet de toekenning van sociale rechten zo makkelijk mogelijk gaan, om stigma te vermijden. En tot slot moet dit alles gebaseerd zijn op goede indicatoren, zodat er een goede diagnose gesteld kan worden van waar de noden het hoogst zijn.”

Vertaald naar het lokale beleid in jeugdwerk, cultuur en sport denken we dan aan een automatische toekenning aan rechthebbenden van een kansentariaf, bijvoorbeeld bij de UiTPAS, en buurtgerichte netwerken die onder andere inzetten op vrijetijdsbesteding in samenwerking met welzijnspartners.

Vrijtijdsbeleid slaat de brug tussen identiteiten

De gelaagde identiteit van burgers in een netwerksamenleving is niet gemakkelijk te vatten. We zijn niet enkel vrouw of man, maar behoren tot een bepaalde groep, sociale klasse, leeftijdsgroep, hebben een bepaald opleidingsniveau en een bepaalde seksuele voorkeur, enzovoort. Die assen van verschil beïnvloeden onze positie in de samenleving en de kansen die we krijgen. Ook in cultuur, jeugdwerk en sport. Voor die machtsverschillen en de onderliggende normering mogen we niet blind zijn. De theorie van intersectionaliteit heeft oog voor de verschillende assen van verschil, maar voegt er aandacht voor processen van macht en ongelijkheid aan toe. Intersectioneel denken kan helpen om 'de andere vraag' te stellen.

“Het is een gedachtenexperiment, geleid door de vraag: Hoe zou dit verhaal eruitzien en hoe zou ik het begrijpen als deze persoon andere etnische kenmerken en een andere leeftijd zou hebben? Een man zou zijn in plaats van een vrouw? Een hogere of juist lagere opleiding had genoten? Zo kunnen belangrijke – nog niet onderkende – overeenkomsten en verschillen aan het licht komen. [...] Men gaat beseffen dat gebruiken of gedragspatronen niet onmiddellijk hoeven te worden geïdentificeerd, al beantwoorden ze niet aan de dominante opvattingen.”

Ikrame Kastit is co-coördinator bij Uit De Marge, het netwerk voor jeugdwerk en jeugdbeleid met kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties. Zij vertelt hoe die problematisering wel degelijk speelt en hoe lokale besturen soms anders omgaan met bijvoorbeeld aparte werkingen voor meisjes:

“Als je met bepaalde doelgroepen werkt, bijvoorbeeld met meisjes in kwetsbare situaties – en dat zijn vandaag de dag vooral meisjes met een migratieachtergrond, of met een bepaalde religieuze achtergrond en die omwille van hun hoofddoek uitgesloten worden – dan valt het op dat sommige Vlaamse gemeentes ervan uitgaan dat ‘segregatie’ bij deze doelgroepen een problematisch gegeven is. Er bestaan echter gevestigde jongerenwerkingen in Vlaanderen, zoals de Scouts en de Chiro, waar meisjes en jongens ook gescheiden worden, maar dat wordt niet ervaren als een probleem. Acties en projecten die specifiek opgezet worden voor meisjes van bepaalde doelgroepen die zich situeren op de kruispunten van ‘ras’/etniciteit, religieuze achtergrond en migratie, worden echter wel geïdentificeerd.”

Diversiteit is al geruime tijd een belangrijk aandachtspunt in het jeugdwerk. Zo schreef de Vlaamse jeugdwerksector in samenwerking met De Ambrassade en Demos de [Visienota diversiteit in/en het jeugdwerk](#). De boodschap is duidelijk. Er zijn in het jeugdwerk heel wat organisaties die vertrekken van een specifiek aspect in de identiteit van kinderen en jongeren. Deze initiatieven kunnen hen versterken én een safe space bieden. Eerder dan die dynamiek de kop in te drukken is het kwestie van bruggen te slaan vanuit het lokale jeugdwerk. [Lamia Cheba](#) (coördinator van Bazzz) vertelt hoe de [meeting points](#) (een project van MSC en Formaat) een platform bieden om jongeren te versterken en ze eventueel te laten doorstromen naar andere netwerken of organisaties.

“Het (meeting points, nvdr) zijn discussiefora voor moslimjongeren, waar we verschillende identiteitskwesties bespreekbaar maken. Religie is voor ons een hefboom om jongeren te stimuleren om nog meer te participeren aan de samenleving.”

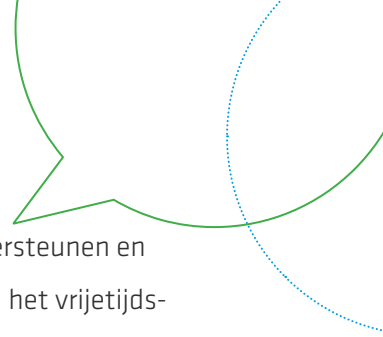
HOE NETWERKEN IN DE VRIJE TIJD VERBREDEN EN VERDIEPEN?

Maak een netwerkanalyse

Hoe zoek je de dynamieken op die dicht bij de leefwereld van diverse groepen burgers zitten? Tijdens een [interview met Demos](#) vertelt Gert Philippeth, stafmedewerker bij de dienst Cultuur, hoe ze dit in Genk aanpakken via een sociale analyse:

“Bij het uittekenen van ons lokaal cultuurbeleid vertrekken we uitdrukkelijk van een sociale analyse. Die analyse is een synergie tussen enerzijds een meer formele, cijfermatige benadering en anderzijds informele input die we op een organische manier verkrijgen via de netwerken waarin we ons begeven. We proberen op verschillende manieren in interactie te gaan met stedelijke partners, organisaties en stedelingen. De dialoog tussen lokale overheid en burgers of groepen burgers is een belangrijk meetpunt of ijkpunt waarop we ons cultuurbeleid enten.”

Een netwerkanalyse van het vrijetijdsbeleid kan op die manier een beter zicht geven op hoe smal of breed je netwerk is. Er is een uitgebreid eigen aanbod vanuit vrijetijdsdiensten, en een ondersteund aanbod (het bestaande en gekende jeugdwerk, sport- en cultuurverenigingen, organisaties en instellingen). Daarnaast is er ook elders of anders georganiseerd aanbod dat we niet altijd herkennen als vrijetijdsparticipatie. Het is belangrijk om in deze analyse oog te hebben voor zwakke schakels (weak ties) in je netwerk, want van die partners kan je net nieuwe oplossingen krijgen of met ze tot nieuwe samenwerkingen komen in cultuur, jeugdwerk en sport. Cruciaal in je netwerk zijn ook de

makelaars van netwerkrelaties, de knooppunten die nieuwe netwerken initiëren, ondersteunen en versterken. En net op de plekken waar je blinde vlekken ontdekt, kunnen innovaties in het vrijetijdsbeleid ontstaan.

Geef ruimte aan hybride praktijken

Tegen de achtergrond van internationalisering en ruimer uitdeinende netwerken is er tegelijkertijd meer aandacht voor lokale verschillen en kleinschaligheid, voor groepsverbanden en culturele diversiteit. Kortom: glocalisering, de nood aan de lokale eigenheid, de menselijke schaal in een globale wereld. Een verankering op een plek is nodig, vertelt Hans Bouttelier, wetenschappelijk directeur van Verwey-Jonker Instituut in Nederland.

“Ondanks de individualisering van de samenleving lijken mensen steeds meer behoefte te hebben aan gemeenschappelijkheid, verbinding en clubgevoel. De buurt was en is een belangrijke eenheid waaraan mensen juist hun identiteit ontlenen. Het herbergt het lichaam. Net zoals je huis.”

Gedeelde drijfveren en interesses zijn een steeds belangrijkere katalysator voor mensen om zich te groeperen. In veel centrum- en middelgrote steden vind je organisch gegroeide netwerken met jongeren, kunstenaars en artiesten van diverse origine en achtergronden die ongedwongen experimenteren met allerlei kunstvormen. Ze blijven vaak onder de radar functioneren, buiten de officiële [culturele netwerken](#). Diezelfde dynamieken zie je in het jeugdwerk en de [sportsector](#). In een [blogreeks](#) onderzocht Demos de kracht en de kwetsbaarheid van deze sociaal-sportieve praktijken:

“Bijvoorbeeld het thaiboks-circuit: deze clubs worden vaak getrokken door mensen met een superdiverse migratieachtergrond, en dat is een belangrijke sleutel van hun succes. Hier is geen sprake meer van een jaarlijkse pensenkermis, een lege kantine of een verouderd bestuur. We zien dat deze clubs worden geleid door trainers en bestuurders die vertrouwd zijn met de leefwereld van buurtjongeren die voor sommige andere organisaties moeilijker te bereiken zijn.”

Het werk dat deze groeperingen leveren valt soms ook tussen de subsidiezoekers van jeugd, sport en cultuur in. En als ze al de weg vinden naar subsidies, is er niet altijd de nodige expertise om een goed dossier te schrijven. Al deze nieuwe en hybride praktijken vragen om een gedifferentieerd ondersteuningsbeleid, over de grenzen van sport, cultuur, jeugdwerk en welzijn heen. Ook andere burgerinitiatieven rond cultuur, sport of jeugd kunnen een alternatief bieden voor het mainstreamaanbod.

Ze spelen in op behoeften of uitdagingen die nog niet gezien werden, waarop nog geen gepast

antwoord werd geboden of waarvoor de juiste beleidskeuzes nog niet werden gemaakt. Burgerinitiatieven rond vrije tijd zetten zowel in kleine landelijke gemeenten als in landelijke contexten iets in beweging. Philip van Liesenborghs van OpgewekTienen doet in het kader van hun burgerinitiatief ook een [duidelijke oproep](#) aan diverse actoren in het cultuurbeleid:

“Dit is een uitnodiging aan de culturele sector en de cultuur-huizen om burgerinitiatieven mee te steunen. Zeker in kleine steden is dat zeer belangrijk. Van zulke initiatieven gaat een grote kracht uit. Er is nog veel groeipotentieel om meer mensen te laten participeren aan cultuur en mee te laten bouwen aan de stad van morgen.”

Dit kan door infrastructuur en ruimte ter beschikking te stellen van deze informele netwerken en organisaties, door op de tweede lijn ondersteuning te voorzien en door je erkenningsvoorwaarden en reglementen in vraag te stellen. Een (h)erkenning van het maatschappelijk potentieel van deze nieuwe praktijken is dus een eerste noodzakelijke stap in de verbreding en diversifiëring van het lokale vrijetijdsbeleid.

Zet in op brugfiguren

“Één ding staat vast: het wordt tijd dat we terug uit ons kot komen. Anders verliezen we het contact met de mens en de samenleving. We zien alleen nog de cliënt, en die is slechts een flauwe afspiegeling van de mens die hij in het echte leven is.” (Cis Dewaele, Vlastrov, koepel straathoekwerk)

We werken graag op maat van de mens in het vrijetijdsbeleid. Op maat van elke burger. Dat is in de praktijk vaak de middelmaat, de gemiddelde burger wiens participatiegedrag in cijfers en letters te vatten is.

We werken graag op maat van de mens in het vrijetijdsbeleid. Op maat van elke burger. Dat is in de praktijk vaak de middelmaat, de gemiddelde burger wiens participatiegedrag in cijfers en letters te vatten is. Hoe krijg je zicht op wat er speelt in diverse leefwerelden in je stad of gemeente? Steeds meer [brugfiguren](#) uit de overheid en organisaties bouwen netwerken uit tussen leefwereld en systeem. Sinds enkele jaren zijn er jeugdopbouwwerkers aan de slag in grote en middelgrote steden. Zij werken voor Uit De Marge vzw in convenanten met de lokale overheid. De [jeugdopbouwwerkers](#) brengen de reële situatie van die kinderen en jongeren in kaart en werken aan ontmoetingskansen, zowel in het vrijetijdsaanbod als in de openbare ruimte. Om van daaruit bruggen te slaan naar relevante domeinen als

school, werk of hulpverlening. Het gaat over puur basiswerk, maar ook over beleidswerk.

Binnen de cultuur-, jeugd- en sportdiensten moeten er voldoende antennes zijn om zowel signalen

Binnen de cultuur-, jeugd- en sportdiensten moeten er voldoende antennes zijn om zowel signalen van het bestaande verenigingsleven en organisaties als van minder bekende initiatieven of moeilijk bereikbare doelgroepen op te vangen.

van het bestaande verenigingsleven en organisaties als van minder bekende initiatieven of moeilijk bereikbare doelgroepen op te vangen. Zo is Leslie Ramboer in Kortrijk vanuit de sportdienst een [brugfiguur](#) tussen de mensen die drempels ervaren en de sport(club). Waar nodig gaat zij mee met de betrokkene naar de sportclub voor een eerste kennismaking. Binnen haar takenpakket kreeg Leslie de tijd om alle sportclubs te bezoeken en te bekijken hoe ze hen kan ondersteunen in hun werking en acties naar kwetsbare groepen.

In Antwerpen begeleidt [Team vrije tijd](#) mensen die op zoek zijn naar een vrijetijdsbesteding maar niet goed weten waar aan te kloppen of hoe te beginnen. De medewerkers geven persoonlijk

advies, doen huisbezoeken, houden permanenties en spreken af bij de doorverwijzende welzijnsorganisatie of bij de vrijetijdsaanbieder.

Wie zijn dan die mensen die uitstekend werk kunnen verrichten als bruggenbouwer? In het onderzoek '[Best Persons](#) en hun betekenis voor de Nederlandse achterstandswijk' zijn 'Best Persons' mensen die verandering teweegbrengen in een wijk. Dit kunnen zowel bewoners en professionals als ambtenaren en vrijwilligers zijn.

“Kenmerkend voor hun optreden is dat ze letterlijk én figuurlijk vaak meertalig zijn. Letterlijk door het spreken van meerdere talen, en figuurlijk door het spreken van de ‘taal van het stadshuis’ en de ‘taal van de straat.’”

Vanuit die positie komen ze ook soms terecht in de grijze zone van beleid en management. En dan is het natuurlijk de vraag welk mandaat en hoeveel autonomie brugfiguren krijgen.

De Nederlandse politicoloog Pieter Tops hierover:

“Je kunt als overheid namelijk nóg zulke slimme regels bedenken, als er aan het einde van die regels geen getrainde mensen staan die in de frontlinie op het scherpst van de snede kunnen opereren, kwetsbare mensen effectief kunnen aanmoedigen en begrenzen, dan kom je vroeg of laat in mensonterende situaties terecht.”

Brugfiguren kunnen initiatieven onder de radar ontdekken en moeilijk bereikbare doelgroepen als-nog bereiken. En die competentie schatten we beter naar waarde. Net vanuit die diverse instroom en rijke praktijkervaring van brugfiguren kunnen bestaande competentieprofielen en aanwervingsvoorwaarden bij het lokaal bestuur aangepast worden.

Investeer in trage processen

Praktijken uit het middenveld (onder meer jeugdwerk, cultuur en sport) ontwikkelen zich op de grens tussen leefwereld en systeem. Evengoed kunnen zij zeer dicht bij de overheid aanleunen. De Rynck over dit thema in een interview met [Momenten](#) (publicatie Demos):

“Een groot deel van dat middenveld is vandaag geworden tot een soort arm’s-length government. Ze zijn zo sterk verweven met en afhankelijk van de overheid dat ze hun autonomie hebben opgegeven. Ze zijn, op hun manier dan, uitvoerder van overheidsbeleid. Dat heeft er ook voor gezorgd dat het middenveld een groot stuk van haar mobiliserende kracht verloren heeft... Beide spreken vandaag dezelfde soort ambtelijke taal...”

Nauwer luisteren naar de diverse leefwerelden van burgers en inzetten op nieuwe netwerken veronderstelt dat zowel de lokale overheid als actoren in jeugdwerk, cultuur en sport loskomen van hun standaardaanpak en [ruimte maken voor maatwerk](#). “Via tragere leerprocessen dienen we in te zetten op die tussenruimte waar burgerinitiatieven elkaar voortdurend raken, zodat er ruimte is voor interactie en voor thema’s van burgers.”

Om tegengewicht te geven aan de holle frase die ‘innoveren’ soms is, voegt Guy Van den Eeckhaut, stafmedewerker bij Socius, het volgende toe: “Innoveren is binnen het sociaal-cultureel werk maar echt van betekenis als het bijdraagt aan een [meer duurzame, solidaire en democratische samenleving](#). Innovatie gaat dus zeker niet in de eerste plaats over nieuwe vormen, nieuwe methoden en technieken.” Daarmee schuiven een aantal jeugdwerk-, sport- en cultuurverenigingen een duidelijk beeld over de gewenste samenleving naar voor. Het lokale bestuur kan dit soort maakwerk en trage processen mee faciliteren door niet enkel op output te focussen.

Zoek en vind tijdelijke ruimte

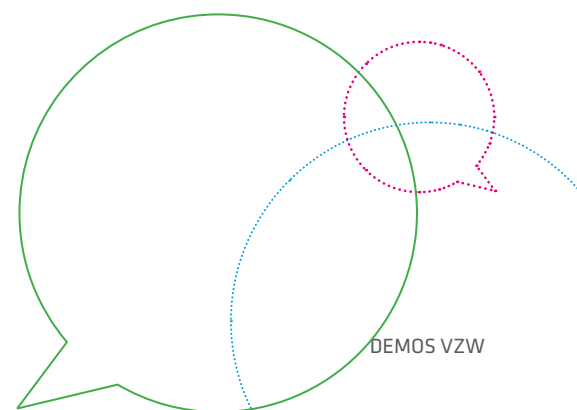
“De tijd is rijp om de vele onbenutte terreinen en gebouwen die Europa vandaag rijk is om te vormen tot participatieplekken: fysieke plaatsen waar geëxperimenteerd wordt met horizontale netwerkvorming en samenwerking, waar burgers hun omgeving en zichzelf kunnen vormgeven, bij voorkeur met kunst en cultuur als lijm. Veelal met behulp van digitale technologie ontstaat er een collectieve zelforganisatie rond gemeengoed of commons, in dit geval de plek zelf.”

Nieuwe plekken en tijdelijke ruimtes kunnen een knooppunt zijn van nieuwe samenwerkingen en ontmoetingen, met kruisverbindingen tussen sport, jeugd en cultuur, met wisselwerking tussen het klassieke en nieuwe verenigingsleven. Zo start in Menen het initiatief [DE PANDEN](#). Om de rechte trekking van de bocht in de Leie in Menen te realiseren, zijn er een aantal grondverwingen noodzakelijk. Een aantal panden zal tijdelijk leegstaan voordat de sloopwerken starten. En net daar wil de werkgroep DE PANDEN verandering in brengen. De projecten gaan van een thuiswerkplek en een fietsrepaircafé over kunstenaarsateliers, tentoonstellingsruimtes, kleinschalige ruimtes

voor podiumactiviteiten en een artistieke evocatie van de teloorgegangene bioscoop Bucksom tot een ontmoetingsplek voor jongeren.

De nieuwe manier om tijdelijk lege ruimtes in te vullen verloopt via niet-evidente netwerksamenwerking met stads/dorpskernvernieuwing, economie, burgerinitiatieven en de vrijetijdsdiensten.

De nieuwe manier om tijdelijk lege ruimtes in te vullen verloopt via niet-evidente netwerksamenwerking met stads/dorpskernvernieuwing, economie, burgerinitiatieven en de vrijetijdsdiensten. Grotere steden zoals Gent, Brussel en Antwerpen experimenteren al langer op diverse locaties met vormen van tijdelijke invulling van braakliggende terreinen en leegstaande gebouwen. Maar ook veel kleinere steden en gemeenten gaan met tijdelijk ruimtegebruik aan de slag. Bovendien is publieke ruimte de inrijpoort bij uitstek voor heel wat burgerinitiatieven.

Steek beleidsparticipatie in een nieuw kleedje

Burgers hebben complexe identiteiten in diverse netwerken. Dat maakt het moeilijker voor lokale politici om voor een draagvlak terug te vallen op het bestaande verenigingsleven. Ze krijgen te maken met een veelheid van individuele belangen waar ze niet altijd iets mee aan kunnen. Het levert een verscheidenheid aan sociale groepen op, waarbij het spel van meerderheid of minderheid niet meer speelt.

De klassieke sport-, cultuur- en jeugdverenigingen bepalen de agenda van de adviesraden, en te vaak ligt het accent op belangenverdediging en subsidies.

Die tendens speelt ook mee in de kritiek op de lokale adviesraden. De klassieke sport-, cultuur- en jeugdverenigingen bepalen de agenda van de adviesraden, en te vaak ligt het accent op belangenverdediging en subsidies. Adviesraden hebben het voordeel van hun continuïteit: ze zijn een permanent klankbord voor het beleid. Maar er is vaak ook een mismatch tussen bijvoorbeeld de cultuurraad en het levende culturele veld.

“Wie zit er in een klassieke adviesraad? Als het over cultuur gaat, is dat de klassieke fanfare of de toneelvereniging. Maar in een stad zoals Gent zijn er honderden nieuwe initiatieven van jongeren die met muziek bezig zijn, maar die helemaal niet opgenomen worden in de cultuurraad.”

De dynamieken op het vlak van cultuur, sport en jeugdwerk in een stad of gemeente zitten dus ook elders. Bij de burgerinitiatieven en zelforganisaties in jeugdwerk, cultuur en sport die buiten de getreden paden en anders georganiseerd aan de slag gaan. Filip De Rynck pleit voor een nieuw democratisch model:

“Er is een nieuwe vorm van overleg nodig, die minder gebaseerd is op vaste structuren en vaste vertegenwoordigingen. Die nieuwe vorm moet meer open overleg mogelijk maken. Niet alleen de klassieke verenigingen mogen daarin betrokken zijn, ook de losse organisaties. Iedereen moet de kans krijgen om te vertellen waarmee hij of zij bezig is. Iedereen moet rechtstreeks contact kunnen leggen met bijvoorbeeld het stadsbestuur. Ik pleit dus voor een dynamisch en breed overlegplatform, niet langer in een vaste structuur, maar op regelmatige basis, eventueel zelfs per wijk.”

Die vernieuwing kan er komen vanuit de raden zelf. Zo werkt [Kabinet J](#), de vernieuwde jeugdraad in Leuven, jaarlijks een of meerdere thema's uit in een traject. Kabinet J doet steeds een open oproep aan jongeren om deel te nemen. De bedoeling is om op deze manier jongeren aan te spreken die een specifieke interesse en/of expertise hebben in het thema. Zo bereikt Kabinet J bij de opmaak van haar adviezen meer jongeren dan een klassieke jeugdraad. Elk traject is laagdrempelig en speelt in op een vraag van het stadsbestuur, een bezorgdheid van jongeren of de actualiteit. Concrete voorbeelden waren adviezen rond ruimte en cultuur, met ook doe-participatie.

BESLUIT

Lokale overheden vinden zichzelf opnieuw uit. Ze gaan op zoek naar een betere aansluiting bij maatschappelijke dynamieken. Op zoek naar betere oplossingen voor nieuwe realiteiten en actuele noden. Ze zien de mogelijkheden voor meer betrokkenheid, informatieverwerving en uitwisseling die de netwerksamenleving biedt. Het huidige lokale vrijetijdsbeleid heeft een sterk vertrekpunt met bestaande structuren, accommodatie en subsidiëringmogelijkheden in jeugdwerk, cultuur en sport. Als we het vrijetijdsbeleid consequent herdenken vanuit de netwerkgedachte, zal er veel meer aandacht, tijd en middelen moeten gaan naar het uitbouwen en faciliteren van formele en informele netwerken in jeugdwerk, cultuur en sport. Met een sterkere inbedding in het sociaal beleid van een stad of gemeente. Bij Demos vinden wij dit een noodzakelijke stap in de uitbouw van het lokale vrijetijdsbeleid, om zo de maatschappelijke uitdagingen aan te gaan en dualisering tegen te gaan in een netwerksamenleving.